

УДК 338.31

ХОДЯКОВА ОЛЬГА,

кандидат економічних наук, доцент кафедри

"Фінанси і банківська справа" Донецького національного університету

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ

У статті викладено організаційно-методологічний підхід до бюджетування для формування багаторівневої системи бюджетів холдингу. Розкрито особливості узагальнення консолідованої інформації корпоративних груп, обґрунтовано основний метод бюджетування під час підготовки бюджетів різних рівнів, запропоновано методологію бюджетування підприємств у складі холдингу, яка полягає в розробці комплексної моделі бюджетного процесу, що призведе до підвищення фінансово-економічної ефективності та фінансової стійкості організації.

Ключові слова: промисловість України; промислові підприємства України; індекси промислової продукції; прибуткові підприємства; рентабельність підприємств.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Протягом останніх двадцяти років структура української економіки зазнала істотних змін. Незважаючи на те, що українська промисловість від початку свого становлення мала величезну перевагу завдяки наявності потужної сировинної бази таких стратегічно важливих природних ресурсів, як залізни, марганцеві, рідкіснометалічні та уранові руди, різні види вугілля, флюси, вогнетривкі глини, інших мінеральних ресурсів, систематичне падіння обсягів виробництва в більшості сфер промисловості переорієнтувало вектор спеціалізації держави з індустріального на аграрний.

Проблемам функціонування й розвитку промислових підприємств, а також питанням управління розвитком у сфері промисловості присвячені роботи фахівців Інституту економіки та Інституту економіки промисловості НАН України О. М. Алімова, О. І. Амоші, М. А. Бендикова, М. Г. Білопольського, В. П. Вишневецького, Н. П. Гончаро-

вої, А. В. Матюшина, Н. В. Шемякіна та ін. [1-5]. У наукових працях названих учених особливу увагу приділено таким питанням, як виробнича стабілізація, розвиток виробничого потенціалу, створення передумов економічного росту, стабілізація стану економіки галузей промисловості. Багато уваги приділено проблемам інвестиційної політики, розвитку промисловості. Але, оскільки коло статистичної інформації постійно збільшується, для подальшого дослідження цих питань необхідно проаналізувати сучасний стан промисловості України.

Мета статті. Аналіз сучасного стану промисловості й виявлення проблем функціонування промислових підприємств в Україні.

Виклад основного матеріалу. Значне падіння обсягів промислового виробництва в Україні спостерігаємо від початку світової фінансової кризи 2008-2009 рр. до сьогодні. За 2008-2012 роки вони знизилися більш ніж на чверть (рис. 1). Основним фактором такого падіння ста-

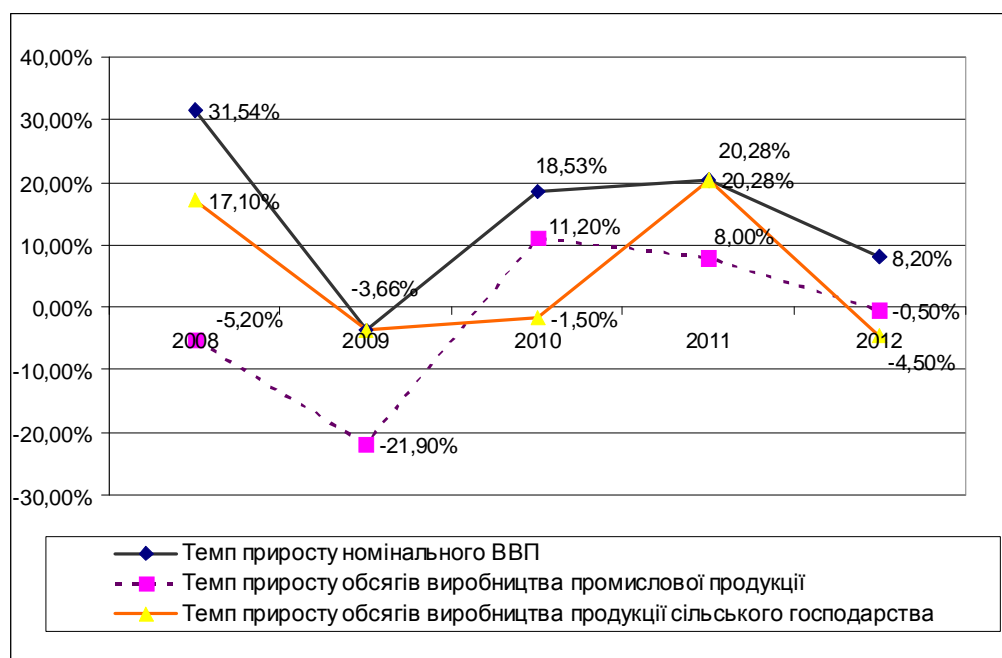

Рис. 1. Динаміка темпів приросту обсягів виробництва промислової й сільськогосподарської продукції в Україні у 2008-2012 р. [6].

ло значне скорочення зовнішнього попиту на продукцію вітчизняної промисловості, що спостерігалось із четвертого кварталу 2008 р. Значна орієнтація української промисловості на закордонні ринки робить галузь залежною від світової економічної кон'юнктури, а отже, нестабільною, особливо в останні декілька років. З рис. 1 бачимо, що поліпшення кон'юнктури світового ринку промислової продукції у 2010-2011 р. сприяло поживленню промисловості в Україні, однак докризові темпи росту все ж досягнуті не були.

Стагнація економіки й політична нестабільність у суспільстві не могли не відбитися на українських промис-

лових підприємствах у 2012 році. Незначний ріст видобувної промисловості на 1,9%, ключовим драйвером якого стало збільшення обсягів видобутку кам'яного й бурого вугілля на 4,5%, був нівельований спадом на 2% у переробній промисловості. Значного зниження тут зазнало виробництво коксу й продуктів нафтопереробки - 18,4%, обсяги виробництва хімічної продукції скоротилися на 3,8%, а такі сфери промисловості, як металургія й машинобудування показали негативний приріст у 3,6% й 3,3% відповідно (табл. 1).

У 2013 році ситуація в українській промисловості значно погіршилася, а падіння за підсумками року склало 4,3%.

Таблиця 1. – Індекси промислової продукції в Україні у 2007-2013 р. [6]

№	Вид економічної діяльності	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
	Разом, у т. ч.	95,7 %	99,5 %	108,0 %	111,2 %	78,1 %	94,8 %	107,6 %
1	Добувна промисловість, у т. ч.	100,6 %	101,9 %	106,8 %	103,7 %	89,4 %	95,7 %	102,6 %
1.1	Видобуток кам'яного й бурого вугілля	97,6 %	104,5 %	113,7 %	99,3 %	92,4 %	101,1 %	95,4 %
1.2	Видобуток нафти й природного газу	97,1 %	101,2 %	97,3 %	91,7 %	97,4 %	98,3 %	101,6 %
1.3	Видобуток металічних руд	104,6 %	101,2 %	103,2 %	114,3 %	82,8 %	90,1 %	109,6 %
1.4	Видобуток інших корисних копалин	98,9 %	95,2 %	125,7 %	112,0 %	63,5 %	90,3 %	124,2 %
2	Переробна промисловість, у т. ч.	92,9 %	98,0 %	109,6 %	113,9 %	73,5 %	94,0 %	109,9 %
2.1	Металургія	94,7 %	96,4 %	111,0 %	112,2 %	73,3 %	87,7 %	107,0 %
2.2	Машинобудування	86,8 %	96,7 %	115,9 %	136,1 %	55,1 %	100,3 %	119,0 %
2.3	Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	94,9 %	101,0 %	102,9 %	103,2 %	94,0 %	97,9 %	107,5 %
2.4	Легка промисловість	94,2 %	93,4 %	107,6 %	108,9 %	74,2 %	89,4 %	97,4 %
2.5	Виробництво коксу й продуктів нафтопереробки	89,2 %	81,6 %	96,4 %	99,8 %	96,6 %	86,6 %	102,1 %
2.6	Виробництво хімічної продукції	83,1 %	96,2 %	123,7 %	122,5 %	77,0 %	91,4 %	108,4 %

Практично нульовий ріст, досягнутий унаслідок підвищення обсягів видобутку металевих руд на тлі зниження видобутку інших корисних копалин спостерігався у видобувній промисловості. Серед переробних галузей відзначимо зниження обсягів виробництва коксу на 10,8%, хімічної продукції - на 16,9%. Аналогічна ситуація спостерігається й за підсумками січня 2014 року: обсяг виробництва промислової продукції в порівнянні з аналогічним показником минулого року знизився на 5%. Однак зважаючи на те, що найбільший внесок у ВВП роблять такі сфери промисловості, як металургія й машинобудування, то найкритичнішим для економіки в цілому є падіння саме цих галузей.

Сьогодні гірничо-металургійний комплекс (ГМК) нараховує понад 900 підприємств, серед яких 12 трубних заводів і 19 металургійних комбінатів. Питома вага галузі в основних фондах промисловості становить близько 15%, а обсяги її виробництва забезпечують понад 20% ВВП країни [2, с. 4]. Однак зауважимо, що перевага ГМК у структурі промисловості України в першу чергу обумовлена орієнтацією на виробництво продукції з низькою доданою вартістю і, як наслідок, надмірною сировинною спрямованістю економіки в цілому. Високотехнологічні сфери переробної промисловості, які в основному представлені машинобудуванням, із року в рік демонструють негативну динаміку, у результаті чого питома вага цих галузей у ВВП значно скоротилася й склала менше 5%.

Також відзначимо, що у сформованих економічних реаліях видобуток і виробництво вітчизняної сировини на 40-45% перевищує потреби промислових підприємств в Україні, що створює загрозу для подальшого розвитку виробництва із високою доданою вартістю. Але при цьому спостерігається гостра потреба в таких видах ресурсів, як природний газ і кокс; іншого виходу, як задовольняти її за допомогою імпорту сьогодні просто не існує. Застарі-

ла технологічна база спричиняє значну енергоємність вітчизняного промислового виробництва, що практично на 35% перевищує світові аналоги. У результаті вітчизняна переробна промисловість сьогодні характеризується неконкурентною собівартістю продукції, спеціалізацією на виробництві й реалізації напівфабрикатів і сировини, а також незбалансованою структурою внутрішнього й зовнішнього попиту.

Усе різноманіття перерахованих вище факторів обумовило трансформацію української промисловості з рентабельної на збиткову. Так, за підсумками 9 місяців 2013 року українські підприємства за всіма видами економічної діяльності в цілому одержали негативний фінансовий результат у розмірі (-4294,5) млн грн, що менше аналогічного показника 2011 року на 72094,4 млн грн. Спостерігається явна криза економіки України, що тільки від падіння прибутковості вітчизняних підприємств вилилося в недовироблення валового внутрішнього продукту у 2013 році більш ніж на 5%.

Чистий прибуток промислових підприємств у порівнянні з 2011 роком скоротився більш ніж на 85% і склав 3670,6 млн грн. Такий фінансовий результат був забезпечений за рахунок чистого прибутку підприємств видобувної промисловості в розмірі 10152,5 млн грн, що була отримана, у першу чергу, за рахунок росту саме кількісних показників функціонування підприємств цієї сфери. На жаль, пріоритети в розвитку видобувної промисловості сьогодні полягають у прискоренні темпів зростання виробництва без підвищення якості сировини, що добувається. Подібна тенденція є тупиковою, і в остаточному підсумку приведе до падіння конкурентноздатності вітчизняної сировини й напівфабрикатів на світових ринках.

Серед сегментів переробної промисловості найбільш небезпечною є тенденція формування фінансового результату підприємств металургійної сфери, що протягом

Таблиця 2. – Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності у 2008-2013 р., млн грн [6]

№	Вид економічної діяльності	2013*	2012	2011	2010	2009	2008
Разом, у т. ч.			8357,8	67797,9	13906,1	-37131,1	-41025,1
1	Сільське господарство	-5,4	-26,3	25341,3	17170,5	7584,8	5789,2
2	Промисловість, у тому числі:	3670,6	2592,4	31961,6	11594,7	-14192,5	5542,5
2.1	Добувна промисловість	10152,5	8826,6	20535,7	15653	408,8	16917,6
2.2	Переробна промисловість, у тому числі	-5245,6	-11571,9	4294,9	-3152,2	-14113,9	-10989,1
2.2.1	Металургія	-7986,2	-16379,7	-5986,7	-5720,5	-9977,8	4533,9
2.2.2	Машинобудування	3308,7	9268,8	10639,6	4204,9	37,3	-1089,5
2.2.3	Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	4672,8	7183,9	2303,6	2238,8	3510,7	-6676
2.2.4	Легка промисловість	40,6	20	152,3	-20,1	-17	-598,1
2.2.5	Виробництво коксу й продуктів нафтопереробки	-1496,9	-4323,5	-2274,1	-1838,9	-2602	-2431,1
2.2.6	Виробництво хімічної продукції	-6127,5	-7980,8	-1893,2	-2369,2	-2846,1	-652,7
3	Будівництво	-1247,6	-86,8	-4580,1	-5095,7	-4439	-7975,4
4	Оптова й роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів	-1152,2	2392,9	12070,8	7547,4	-13903,7	-34093,2
5	Транспорт, складське господарство й кур'єрська діяльність	1086,7	4402,2	2839,8	1348,7	-2753,6	234,5
6	Інформація й телекомунікації	3943,1	3793,5	2068,6	2081,8	4889,5	-
7	Фінансова і страхова діяльність	-6760,4	-2213,9	7916,9	11145	1794	4281,6

* За 9 місяців 2013 року

останніх п'яти років є збитковим. Падіння внутрішнього попиту на продукцію металургійної промисловості, систематичне зниження цін на метал, а також несприятлива кон'юнктура на світових ринках руйнують галузь економіки, що ще десять років тому була ключовою в промисловості й забезпечувала близько половини всіх валютних надходжень у країну. Однак за останні десять років позиції України в рейтингу найбільших світових виробників значно похитнулися - за підсумками 2012 року Україна посіла десяте місце у світі, поступившись своєю сьомою позицією таким країнам, як Індія, Бразилія й Туреччина [7, с. 16].

У 2012 році два з п'яти промислових підприємств в Україні були збитковими (табл. 3). Зауважимо, що наймен-

ша кількість підприємств зі збитком спостерігається серед великих за розміром господарюючих суб'єктів (30,4 %), однак їхній внесок у формування негативного фінансового результату галузі склав більше 65 %. Серед підприємств видобувної промисловості кожен другий великий господарюючий суб'єкт за підсумками року одержав збиток. Аналогічна ситуація спостерігалася в металургійній сфері, але якщо на 1 % прибуткових великих підприємств цієї галузі в середньому припадало 41,08 млн грн чистого прибутку, то 1 % збиткових підприємств такого розміру одержував чистий збиток у розмірі 377,95 млн грн. Так само хотілося б відзначити особливу збитковість великих виробників коксу й продуктів нафтопереробки - 66,7 % представників цієї галузі у 2012 році одержали негативний фінансовий результат.

Таблиця 3. – Кількість прибуткових підприємств залежно від масштабів діяльності у 2012 році [6]

№	Вид економічної діяльності	У цілому	Розмір підприємства		
			Крупні	Середні	Дрібні
Разом, у т. ч.		64,50 %	70,00 %	66,20 %	64,40 %
1	Сільське господарство	78,90 %	96,20 %	81,00 %	78,10 %
2	Промисловість, у тому числі:	62,40 %	69,60 %	61,80 %	62,40 %
2.1	Добувна промисловість	49,30 %	48,10 %	52,90 %	48,30 %
2.2	Переробна промисловість, у тому числі	64,10 %	70,10 %	64,20 %	64,10 %
2.2.1	Металургія	63,70 %	53,50 %	62,90 %	64,00 %
2.2.2	Машинобудування	67,00 %	79,60 %	68,60 %	66,30 %
2.2.3	Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	61,70 %	81,30 %	62,90 %	60,90 %
2.2.4	Легка промисловість	63,50 %	-	57,50 %	64,40 %
2.2.5	Виробництво коксу й продуктів нафтопереробки	55,90 %	33,30 %	61,10 %	58,30 %
2.2.6	Виробництво хімічної продукції	63,60 %	42,90 %	67,60 %	63,20 %
3	Будівництво	60,50 %	100,00 %	61,30 %	60,50 %
4	Оптова й роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів	66,00 %	65,10 %	68,80 %	65,90 %
5	Транспорт, складське господарство й кур'єрська діяльність	61,80 %	78,40 %	58,30 %	62,10 %
6	Інформація й телекомунікації	63,60 %	53,80 %	63,70 %	63,60 %
7	Фінансова і страхова діяльність	59,30 %	72,70 %	73,70 %	57,60 %

Тут хотілося б підкреслити, що значні обсяги тіньового сектора в Україні ставлять під сумнів дані офіційної статистики. Сьогодні оптимізація оподаткування в рамках чинних законодавчих актів перетворилася в чисту мінімізацію доходів і завищення витрат, що приводить до зниження оподаткованої бази незаконними шляхами й підриває дохідну частину державних і місцевих бюджетів. Однак усе-таки показники рентабельності операційної діяльності промислових підприємств (табл. 4) сьогодні є більш ніж критичними, що говорить про стагнацію економіки й практично повне руйнування індустріального потенціалу країни.

Так, за 9 місяців 2013 року на 100 гривень операційних витрат промислових підприємств в Україні припало 3,2 гривні чистих операційних доходів. Серед підприємств переробної промисловості найбільш рентабельними у 2013 році було машинобудування - 7 % та харчова промисловість - 6,1 %. Зазначимо, що високі показники рентабельності має видобувна промисловість - 15,3 %. Однак необхідно пам'ятати, що тут створюється продукція з низькою додатковою вартістю, а значні показники прибутковості досягаються за рахунок росту фізичного обсягу видобутку корисних копалин.

Таблиця 4. – Рентабельність операційної діяльності підприємств по видах економічної діяльності у 2008-2013 р. [6]

№	Вид економічної діяльності	2013*	2012	2011	2010	2009	2008
	Разом, у т. ч.	3,8 %	4,5 %	5,9 %	4,0 %	3,3 %	3,9 %
1	Сільське господарство	1,1 %	1,5 %	23,2 %	22,9 %	14,7 %	12,9 %
2	Промисловість, у тому числі:	3,2 %	3,5 %	4,7 %	3,5 %	1,8 %	4,9 %
2.1	Добувна промисловість	15,3 %	15,7 %	17,3 %	14,8 %	4,3 %	23,5 %
2.2	Переробна промисловість, у тому числі	2,1 %	2,1 %	2,9 %	2,3 %	1,4 %	3,1 %
2.2.1	Металургія	-1,8 %	-3,1 %	0,1 %	-0,6 %	-2,3 %	5,2 %
2.2.2	Машинобудування	7,0 %	10,6 %	9,3 %	7,0 %	4,7 %	2,9 %
2.2.3	Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	6,1 %	6,8 %	4,2 %	4,5 %	5,4 %	1,9 %
2.2.4	Легка промисловість	3,0 %	3,1 %	3,8 %	2,4 %	3,4 %	-1,6 %
2.2.5	Виробництво коксу й продуктів нафтопереробки	-2,0 %	-4,6 %	-1,3 %	-0,6 %	-2,6 %	-1,6 %
2.2.6	Виробництво хімічної продукції	-10,3 %	-10,6 %	0,2 %	-2,4 %	-2,7 %	
3	Будівництво	-1,3 %	0,7 %	0,2 %	-1,5 %	-0,9 %	-2,7 %
4	Оптова й роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів	10,8 %	14,8 %	15,0 %	9,8 %	4,5 %	-0,2 %
5	Транспорт, складське господарство й кур'єрська діяльність	4,9 %	8,4 %	6,1 %	5,6 %	8,5 %	6,9 %
6	Інформація й телекомунікації	15,0 %	14,1 %	7,6 %	7,4 %	7,2 %	9,1 %
7	Фінансова і страхова діяльність	0,8 %	2,3 %	6,2 %	3,5 %	1,5 %	5,2 %

* За 9 місяців 2013 року

Висновки

Таким чином, з огляду на нинішній стан промисловості в Україні особливу актуальність сьогодні здобувають питання розробки й негайної реалізації комплексу заходів, спрямованих на системну реструктуризацію вітчизняної економіки. Відзначимо, що ключовими драйверами поновлення індустріального потенціалу країни повинні стати такі конкурентні переваги:

- 1) потужна сировинна база. Україна займає одне з лідируючих місць у світі по запасах залізної й марганцевої руди (близько 15-17 % загальносвітових запасів), вугілля (у тому числі коксівного);
- 2) вигідне географічне положення. Наявність у безпосередній близькості ринків ЄС і СНД;
- 3) відносно низька питома вага витрат на оплату праці в структурі собівартості промислової продукції;
- 4) величезний нереалізований потенціал внутрішнього попиту на продукцію промисловості.

При цьому обов'язковими до розгляду й негайного вирішення повинні стати такі проблеми вітчизняної промисловості:

- 1) моральне й фізичне зношування основних фондів;
- 2) висока залежність від кон'юнктури на світових ринках і надмірний вплив зовнішнього попиту. Нерозвиненість внутрішнього попиту;
- 3) висока енергоємність виробництва;

- 4) обмеженість власних енергетичних ресурсів;
- 5) виробництво продукції з низькою додатковою вартістю;
- 6) відсутність ефективної системи збагачення низькоякісної вітчизняної сировини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алымов А. Н. Динамизм развития производственного потенциала : [монография] / А. Н. Алымов, Н. П. Гончарова. - К. : Институт экономики НАН Украины, 2003. - 203 с.
2. Амоша А. И. Развитие промышленного производства: проблемы и решения : [монография] / [А. И. Амоша, Н. И. Иванов, В. А. Алымов, В. А. Балтина, В. И. Болденков] ; НАН Украины ; Институт экономики промышленности. - К. : Наук. думка, 2003. - 340 с.
3. Амоша А. И. Финансовые и институциональные механизмы регулирования производственного потенциала : [монография] / [А. И. Амоша, А. В. Матюшин, Н. В. Шемякина, В. П. Вишневский] ; НАН Украины ; Институт экономики промышленности. - Донецк, 2007. - 372 с.
4. Бендиков М. А. Методические основы оценки экономической устойчивости промышленного предприятия / М. А. Бендиков, А. А. Никонова // Консультант директора. - 2005. - № 14. - С. 28-32.
5. Белопольский Н. Г. Обеспечение эффективности управления промышленными предприятиями Украины в усло-

виях реформування економіки : [монографія] / Н. Г. Белопольський, В. Д. Малыгіна, Л. А. Цыбульська. - Донецьк : Дон-НУЗТ, 2008. - 188 с.

6. Официальный сайт Государственной службы статистики Украины [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Украинская металлургия: современные вызовы и перспективы развития : [монография] / [А. И. Амоша, В. И. Большаков, А. А. Минаев, Ю. С. Залознова, Л. А. Збарзская, Ю. В. Макогон и др.] ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. - Донецк, 2013. - 114 с.

Ходякова Ольга,

кандидат экономических наук, доцент кафедры "Финансы и банковское дело" Донецкого национального университета

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

Автор статьи анализирует современное состояние промышленности в Украине. Определены и изучены факторы, влияние которых на функционирование промышленных предприятий в Украине обусловило трансформацию украинского промышленного сектора с рентабельного на убыточный. Определены направления восстановления индустриального потенциала Украины.

Ключевые слова: промышленность Украины; промышленные предприятия Украины; индексы промышленной продукции; прибыльные предприятия; рентабельность предприятий.

Khodyakova Olga,

candidate of economic sciences, associate professor of the Finance and Banking department of Donetsk National University

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF THE INDUSTRY OF UKRAINE

The author analyzes the current state of the industry in Ukraine. Identified and studied the factors which influence the functioning of the industrial enterprises in Ukraine led to the transformation of Ukrainian industrial sector profitable to unprofitable. The directions of the recovery of the industrial potential of Ukraine, which reflect the country's competitive advantages such as: 1) a significant base; 2) a favorable geographical position; 3) a relatively low proportion of labor costs in the cost structure of industrial products; 4) a huge untapped potential in domestic demand for industrial products.

The author states that required consideration and immediate solution should be such problems of the domestic industry: 1) wear and tear of fixed assets; 2) high dependence on the global markets and the excessive influence of external demand. Underdevelopment of domestic demand; 3) energy intensity of production; 4) lack of indigenous energy resources; 5) production of low value-added ; 6) lack of effective enrichment low quality domestic raw materials.

Keywords: Industry of Ukraine; industrial enterprises of Ukraine; Indices of industrial production; profitable enterprises; profitability of enterprises.

REFERENCES

1. Alymov A. N., Goncharova N. P. (2003), Dynamics of the development of productive capacities, Kiev, 203 p. (rus).
2. Amosha A. I., Ivanov N. I., Alymov V. A., Baltina V. A., Boldenkov V. I. (2003), Development of industrial production: problems and solutions, Naukova dumka, Kiev, 340 p. (rus).
3. Amosha A. I., Matyushin A. V., Shemyakina N. V., Vishnevskiy V. P. (2007), Financial and institutional mechanisms for regulating the production potential, Donetsk, 372 p. (rus).
4. Bendikov M. A., Nikonova A. A. (2005), Methodological basis for assessing the economic sustainability of industrial enterprises, Consultant direktora, № 14, pp. 28-32 (rus).
5. Belopolskiy N. G., Malygina V. D., Tsybul'skaya L. A. (2008), Ensuring effective management of industrial enterprises in Ukraine in terms of reforming the economy, Donetsk, 188 p. (rus).
6. Official website of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Amosha A. I., Bolshakov V. I., Minaev A. A., Zaloznova Yu. S., Zbarazskaya L. A., Makogon Yu. V. (2013), Ukrainian metallurgy: Current Challenges and Prospects for Development, Donetsk, 114 p. (rus).

© *Ходякова Ольга*

Надійшло до редакції 13.03.2014